

Михайло Савчин,
д.ю.н., проф., директор НДІ
порівняльного публічного права
та міжнародного права УжНУ

ПРАВА ЛЮДИНИ

Права людини

1. Поняття та покоління прав людини.
2. Поняття сутнісного змісту прав людини: втручання та приватна автономія.
3. Структура прав людини: носії, адресати, предмет.
4. Негативні права
 - i. Свобода вираження та свобода совісті.
 - ii. Належна правова процедура та процесуальні гарантії прав людини.
 - iii. Приватність.
5. Громадянство та принцип рівності.
6. Право на участь та політичний процес.
7. Економічні права: право власності та свобода вибору професії і роду заняття.
8. Доктрина стверджувальних дій та соціальні права.

Література

- Buchanan J. (1986). *Liberty, Market and the State: Political Economy in the 1980s*. New York : New York University Press.
- Cappeletti M. (1989). *The Judicial Process in Comparative Perspective*, Oxford ; New York : Clarendon Press.
- Алекси Р. (2011). Дуальна природа права, 11 *Право України*, 45–58.
- Дворкін Р. (2004), *Про права всерйоз*. Київ, Основи.
- Ломанн/Госепат (2008), *Філософія прав людини*, Київ, Ніка-Центр.
- *Права і свободи людини і громадянина (Практика ЄСПЛ і КСУ)*, Київ, Юрінком Інтер, 2012
- Экштайн К. (2004), *Основные права и свободы. По российской Конституции и Европейской Конвенции*, Москва, NOTA BENE.

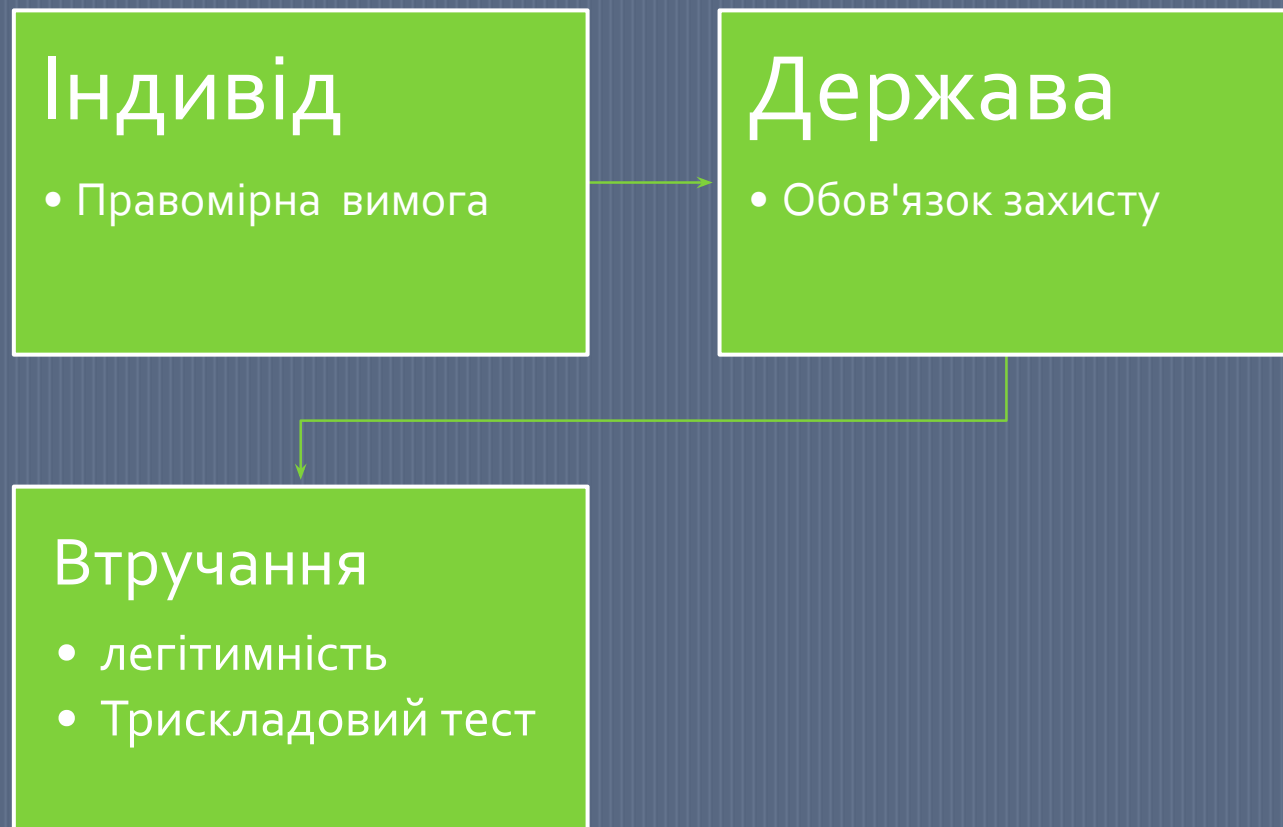
1.1. Поняття прав людини.

Право людини – вимога суб'єкта до органу публічної влади чи іншої інституції, наділеною аналогічними функціями і повноваженнями, забезпечити захист вільного вибору варіанта поведінки щодо її доступу до матеріальних і духовних благ з метою задоволення її потреб та інтересів.

Права людини як:

- універсальний характер - соціальна цінність, що зумовлює її зважування у системі інших конституційних цінностей (рівність, свобода, справедливість, солідаризм тощо);
- рівна міра – гідність як методологічна основа прав людини (конкуруючі концепції: рівність, свобода);
- природний, невідчужуваний і невід'ємний характер;
- вираження приватної автономії особи (свободи вільного вибору поведінки);
- нормативність – зумовлює певні межі свободи вибору і відповідальність особи: $\text{право} = (\text{межі вільного вибору (свобода волі)} + \text{гідність (вираження людської природи)}) / (\text{відповідальність} + \text{співмірність})$;
- гарантованість = належна правова процедура

1.2. Вертикальна структура прав людини

1.3. Покоління прав людини.

- Перше – громадянські і політичні
- Друге – соціальні
- Третє – колективні
- Четверте – права квіритів (ЛГБТІ), права пов'язані із клонуванням, трансплантологією, трансформацією образу людини, права, пов'язані із організмами із наперед заданими властивостями

2. 1. Сутнісний зміст прав людини: втручання та приватна автономія.

1. Якість закону у світлі людської гідності.

2. *Правило визнання:*

i) правило визнання та сутнісний зміст прав людини.

ii) юридизація прав людини та допустимі обмеження прав людини.

3. *Повага до прав людини*

2.2. Сутнісний зміст прав людини : втручання та приватна автономія.

4. Конституційна семантика: сутнісний зміст прав людини та дозвільний принцип.

5. Сутнісний зміст прав людини та вимоги до органів публічної влади:

i) неприпустимість зловживань.

ii) неприпустимість надмірних обмежень у реалізації прав людини.

iii) неприпустимість надмірного формалізму.

6. Права людини і баланс інтересів.

7. Права людини і de lege latte

2.3. Права людини та втручання

8. Поняття втручання: легітимний вплив у сфері приватної автономії здійснюване державою шляхом правового регулювання, конкретизації та інтерпретації закону.
9. Юридичні межі втручання у приватну автономію через призму свободи.

2.4. Виправдання втручання та трискладовий тест : конституційна юриспруденція

Таке обмеження має встановлюватися виключно Конституцією та законами України; переслідувати легітимну мету; бути обумовленим суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційним та обґрунтованим. У разі обмеження права на оскарження судових рішень законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію права... і не порушувати сутнісний зміст такого права.

3.1. Структура прав людини

1. Основоположна норма конституції - обов'язок держави всіма засобами захищати гідність людини.
2. *Право людини як правомірна вимога до публічної влади.*
3. *Обов'язок захисту публічної влади:*
 - i) *обов'язок захисту і негативні права.*
 - ii) *обов'язок захисту і позитивні права:*
 - 1) *позитивні права і інтенсивність законодавчого регулювання у світлі поваги гідності особи.*
 - 2) *зв'язаність свободи розсуду законодавця та адміністрації гідністю особи.*
 - 3) *збалансованість адміністративних заходів у світлі гідності особи.*
4. *Предмет захисту у структурі прав людини.*

3.2. Структура прав людини

Носії суб'єктивного публічного права:

- фізичні особи;
- юридичні особи;
- транснаціональні корпорації і т.п.

Адресати суб'єктивного публічного права:

- органи публічної влади (індивідуальні і колективні);
- міжнародні організації;
- наднаціональні організації

Предмет суб'єктивного публічного права:

- матеріальні блага;
- духовні блага;
- інтерес особи

4.1. Негативні права: свобода вираження

- Freedom of espresso 😊 - свобода вираження як ринок обміну ідеями або ідея закарпатської кав'ярні 😊

ФКС Німеччини (*Lüth case, BVerfGE 7, 198, 208.*):

- Для вільного демократичного порядку свобода вираження є абсолютною цінністю, бо тільки вона робить можливою постійну інтелектуальну полеміку, конкуренцію думок, що формує життєву основу такого порядку ... [ц]е є основою будь-якої свободи, «матрицею», неодмінною умовою майже кожної іншої форми свободи.

4.3. Негативні права: свобода вираження

Свобода вираження як “материнське право”:
академічна свобода, літературна свобода,
свобода досліджень, мистецтва.

Justice Lamer in the *Committee for the
Commonwealth of Canada*:

свободу слова не може бути здійснено в вакуумі
... і це обов'язково має на увазі використання
фізичного простору з метою задоволення своїх
базових цілей;

Право на отримання інформації;
Заборона цензури

4.4. Негативні права: свобода вираження і балансування інтересів

- Мова ненависті (hate speech) – американська, канадійська та європейська моделі;
- Втручання у приватне життя (*New York Times v Sullivan Case*) – захист репутації, приватності, конфіденційності, від наклепу;
- Порнографія (House of Lords in Case Belfast City) – заборона секс-шопу в центрі міста є обґрунтованою, оскільки відповідна продукція доступна через замовлення по Інтернету, а тому не є повною заборонаю поширення відповідних поглядів;
- Свобода вираження у медіа

4.5. Свобода совісті і віросповідання

- Конституційне значення свободи совісті – роль Нантського едикту, принцип *cujus regio – ejus religio*, 1555 ([Joachim Stephani](#));
- Еміль Дюркгайм: релігія є... джерелом стабільності та згуртованості: загальний набір релігійних вірувань створює згуртоване моральне співтовариство і колективну свідомість;

4.6. Свобода релігії: *Planned Parenthood of Southeastern Pennsylvania v Casey*

Ці питання, пов'язані з найбільш близьким і особистим вибором людини, що може зробити в житті, основний вибір для особистої гідності і автономії, має вирішальне значення для свободи ... В основі свободи право визначати свою власну концепцію існування, сенсу, у Всесвіті, та таємниці людського життя.

4.7. Свобода релігії: моделі відносин з державою

- Теократія (Іран);
- Модель домінуючої державної релігії при певних гарантіях релігійних свобод (Росія, Греція);
- Модель державної релігії при гарантіях релігійних свобод (Данія, Сполучене Королівство);
- Свобода релігії та відділення держави від церкви;
- Войовничий комуністичний атеїзм.

4.8. Due process та процесуальні гарантії прав людини

Magna Carta,39:

No freeman shall be arrested or imprisoned or disseised or outlawed or exiled or in any other way harmed. Nor will we [the king] proceed against him, or send others to do so, except according to the lawful sentence of his peers and according to the Common Law [*per legem terrae*].

Стаття 3 ЗДПЛ:

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

4.9. Due process: ПОНЯТТЯ

- I will not speak without my avocado;

Justice Frankfurter:

«Належна правова процедура», на відміну від деяких правових норм, це не технічна концепція з фіксованим змістом, що не відносяться до часу, місця і обставин. Висловлюючи, як це робить у своєму кінцевому підсумку щодо узаконеного для цього справедливого поводження, яке було розвинене протягом багатьох століть англо-американської конституційної історії та цивілізації, "належний процес" не може бути поміщений у в'язницю підступно в межах будь-якої формули. Представляючи глибоке відношення справедливості між людьми, а більш конкретно - між особистістю і державою, "належний процес" складається з історії, розуму, послідовності рішень, а також впевненості у міцності демократичної віри, яку ми сповідуємо

Значення положень статей 5, 6 та 13 ЄКПЛ

4.10.a. Приватність

Держава не має права пробивати [захист] сфери приватного життя шляхом перевірки особистих справ своїх громадян. Для людини має залишатися внутрішній простір з метою вільного і відповідального розвитку її особистості. У цьому просторі індивід сам собі господар

Microcensus Case

Є довільним (arbitrary) втручанням уряду у приватне життя сім'ї визначати спосіб і форму освіти дітей

Belgian Linguistic Case

4.10.6. Приватність

- Приватність як сфера самовизначення особи, в яку неприпустиме свавільне втручання;
- Обов'язок захисту особистого і сімейного життя (*Von Hannover case*);
- Багатоманітність та сфери сфери приватності: практика ЄСПЛ;
- Негативні і позитивні обов'язки держави:
 - обов'язок держави "захистити одну людину від необгрунтованого вторгнення в приватне життя з боку іншої людини та ... інтерпретувати законодавство таким чином, яке дозволяє досягти такого результату".
 - *UK Supreme Court*

5.1. Громадянство та принцип рівності.

- Громадянство як основа політичної інтеграції:
 - “Громадянство визначає членство, членство у суспільстві, в якому особа живе все своє життя”.
(Richard Bellamy, *Citizenship: A Very Short Introduction* (2008), 52.)
- Принципи громадянства:
 - Jus soli (американська модель),
 - jus sanguinis (континентальна модель)
- Сучасні тенденції:
 - борги, біпатризм, втрата громадянства.
- Громадянство, мультикультуралізм та конституційна ідентичність

5. 2. Громадянство та принцип рівності: натуралізація та конституційна ідентичність

Відмова Конституційної ради Франції у наданні згоди на натуралізацію жінки-мусульманки, тому що "вона прийняла радикальну практику своєї релігії, яка є несумісною з основними цінностями французького *communauté*, особливо принципу рівності між чоловіками і жінками".

■ *Faiza M case*

6.1. Право на участь та політичний процес: право петиції

- Засади деліберативної демократії та право на звернення і бути заслуханим: відстоювання права меншості проти рішень більшості;
- Право на звернення з петиціями (колективними зверненнями);
- Право на індивідуальні звернення та процесуальні права людини

6.2. Право на участь: свобода зібрань та асоціацій

- Свобода асоціацій “як фундаментальний принцип , що визнається законами республіки ” (рішення у справі про асоціації Конституційної Ради Франції);
- Свобода асоціацій в епоху масових рухів, “суспільства організацій”;
- Завдання по заснуванню багатопартійної змагальної політичної системи із репрезентативністю інтересів;
- Обмеження свободи асоціацій

7.1. Економічні права: право власності

- *Coppage v Kansas 236 US 1, 22 (1914)*:
 - У силу природи речей неможливо відстояти свободу договору і право приватної власності без визнання легітимним цього стану нерівності, який є необхідним результатом здійснення цих прав.
- Принцип соціальної держави, право власності та гідність людини:
 - Роль Веймарської конституції та досвід після 2СВ (Італія, Франція, Україна)
- Гарантії права приватної власності від свавільного вилучення

7.2. Економічні права: свобода вибору професії і роду заняття.

- Самовизначення особи та право на вибір роду заняття;
- Право на працю:
 - Позитивні обов'язки держави – соціальне страхування, боротьба із безробіттям, перекваліфікація працівників, соціальна допомога;
- Право на об'єднання у професійні спілки та захист трудових прав;
- Соціальне партнерство:
 - Досвід Веймарської республіки та Vфранцузької республіки, Італія.

8.1. Доктрина стверджувальних дій та соціальні права

- Т.Н. Marshall, *Citizenship and Social Class* (1964), 72. :

□ Соціальні права складають “весь діапазон від права на частку економічного добробуту та безпеки до права на розділ в повній мірі соціальної спадщини і жити життям цивілізованої істоти відповідно до стандартів, що переважають у суспільстві. Інституціонально найтісніше пов'язані з ними система освіти і соціальні послуги”.

8.2. Сутнісний зміст соціальних прав.

- а) право на людську гідність;
- б) правомірність очікувань і обов'язок захисту;
- в) обов'язок законодавчого регулювання;
- г) бюджетне забезпечення;
- ґ) соціальний захист;
- д) соціальна інфраструктура (допомоги і служби);
- е) можливість секвестру на засадах пропорційності.

8.3. Соціальні права і обов'язок законодавця щодо їхнього належного правового регулювання

...у разі прогалин у законодавстві, що заборонено Конституцією, суди повинні заповнити прогалини у конкретному окремому випадку, і що це має здійснюватися шляхом застосування, в першу чергу, конституції і загальних принципів права. Однак, таке рішення суду не знімає обов'язок законодавця заповнити відповідну прогалину в праві. Зазначені рішення КС можуть мати значення при вирішенні справ, що стосуються соціальних прав особи, реалізація та відновлення яких (якщо ці права були порушені) було б неможливими, якби законодавець намагався уникнути регулювання відповідних відносин у встановленому порядку за допомогою звичайного закону.

Рішення КС Литви від 8 серпня 2006 р.

Дякую за увагу!

- Михайло Савчин,
д.ю.н., проф.,
радник Голови КСУ,
2008-1010

